

СЛОВНИК
УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

ТОМ 13

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Том тринадцятий
ПІДКУСА — ПОКІРНО

УДК 811.161.2:81'374.3(038)
ББК Ш141.14-420
DOI 10.33190/978-966-00-1050-5

Тринадцятий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах охоплює загальноповсякденну лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення. Джерела, використані в Словнику, відображають лексику текстів художньої літератури починаючи з кінця XVIII століття до наших днів, українських перекладів Біблії, народної творчості, наукових і науково-популярних праць, публіцистики, мови засобів масової інформації і т. ін.

Тринадцятий том Словника містить 8 673 словникові статті.
Словник розрахований на широке коло користувачів, усіх, кого цікавить українська мова.

Том до друку рекомендували вчені ради Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України і Редакційна колегія Словника української мови у 20 томах

Науковий керівник проєкту
«Словник української мови у 20 томах» *акад. НАН України В. А. Широков*

Укладачі

В. В. Чумак (підкуса – підкушувати, пітканий – пластунський, погода – погулати),
К. В. Брітківа (підлабуза – підневільно, пововтузитися – погавкувати, подавальний – по-дитячому),
В. В. Сивокозова (піднесений – підождати, плив – плутонічний, підих – подрукувати),
Л. Л. Шевченко (підбозра – підрешіток, повільненький – повнякі, подря – пожилічка),
А. В. Карнаух (підрив – підсмілюватися, побережанин – по-брятському, пожимання – позакопуватися),
Л. М. Томіленко (підсніговий – підучуватися, побренькати – повертатися², позакореневий – позатуплюватися),
Л. В. Оліфіренко (підфарбований – піночка, повертіти – повипливати, позатягати – позиція),
Г. М. Ярун (пінта – пітїся, погаданий – поговорювати, позичайло – пожитися),

І. М. Кондрачук (плат – плеяда),

І. В. Шевченко (плутощі – поберегтіся),

А. П. Загітко (повиплігувати – повікувати, поїзд – покірно),

В. М. Білоноженко, В. О. Винник (усталені словосполучення),

Л. О. Симоненко (термінологія)

Науковий редактор *І. В. Шевченко*

Координаційне бюро: *акад. НАН України М. Г. Жулинський* – голова,

І. Р. Алексєєнко, П. Ю. Гриценко, акад. НАН України В. Г. Склярєнко, акад. НАН України В. А. Широков, К. С. Буркут – секретар

Редакційна колегія: *акад. НАН України В. А. Широков* – голова, *чл.-кор. НАН України О. О. Тараненко* – перший заступник голови,

акад. НАН України С. Я. Єрмоленко – заступник голови,

чл.-кор. НАН України А. П. Загітко, І. С. Гнатюк, Н. Г. Озерова, акад. НАН України О. В. Палагін,

акад. НАН України Г. П. Півторак, Л. О. Симоненко, В. В. Чумак, В. П. Шульгач, Л. Л. Шевченко – учений секретар

Рецензент *А. А. Лучик*

Наукові консультанти

акад. НАН України С. Я. Єрмоленко, чл.-кор. НАН України О. О. Тараненко

Комп'ютерна технологія укладання

акад. НАН України В. А. Широкова, К. М. Якименка

Комп'ютерний супровід і тестування

*К. М. Якименка, В. В. Манако, І. М. Кондрачук, Ю. В. Леонтєва,
М. Ю. Кригіна, М. В. Надутенка, І. В. Остапової, М. М. Яблочкова*

Редагування *Л. М. Кудрявкіної, Н. В. Щербакової*

Видання здійснено коштом Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» в межах Державної програми розвитку Національної словникової бази України

© Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2022

© Ідея та назва серії «Словники України» –

Т. П. Гуменюк, В. А. Широков, 1994, 2022

© НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»,

дизайн, 2010, 2022

ISBN 978-966-00-1050-5

ISBN 978-966-02-9985-6 (Т. 13)

ПЕРЕДМОВА

Тринадцятий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах (далі СУМ-20¹; відповідно Словник української мови в 11 томах² позначаємо як СУМ-11) охоплює реєстрові слова на літеру **П** (діапазон **ПДКЇСА – ПОКІРНО**). Цей діапазон нараховує 8 673 лексичні одиниці.

Нижче наведено дані лексикографічної статистики щодо тринадцятого тому СУМ-20 й об'єднаного діапазону першого – тринадцятого томів цього словника. У такий спосіб відтворено статистичні параметри процесу лексикографічного розвитку Словника української мови у 20 томах.

У табл. 1 представлено співвідношення лексики за частинимовною належністю в реєстрах СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону тринадцятого тому:

Таблиця 1

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	1 900	29,73	2 680	30,90
Прикметник	723	11,31	1 086	12,52
Дієслово	2 892	45,26	3 454	39,82
Дієприкметник	465	7,28	709	8,17
Прислівник	355	5,56	700	8,07
Займенник	1	0,01	1	0,01
Інші	54	0,85	43	0,50

Відповідні дані за сумою діапазонів першого – тринадцятого томів СУМ-20 порівняно із СУМ-11 наведено в табл. 2:

Таблиця 2

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	33 611	40,55	56 818	44,49
Прикметник	13 696	16,52	23 197	18,16
Дієслово	25 465	30,73	31 403	24,59
Дієприкметник	4 490	5,42	7 459	5,84
Прислівник	4 182	5,05	6 622	5,18
Займенник	66	0,08	109	0,09
Інші	1 365	1,65	2 108	1,65

Статистичні дані тринадцятого тому СУМ-20 свідчать про деяке збільшення обсягу іменників, прикметників і прислівників у загальному масиві представлених лексем порівняно з попередніми томами. Причиною цього є велика кількість іменників-новотворів та дериваційних неологізмів порівняно з дієсловами серед слів, доданих до СУМ-20.

У табл. 3 наведено статистичні дані щодо відносних пропорцій лексикографічних параметрів діапазону **ПДКЇСА – ПОКІРНО** СУМ-20 і відповідного діапазону СУМ-11:

Таблиця 3

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення в СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	6 390	8 673	35,71
Знаки в словникових статтях	2 577 747	5 126 161	98,90
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:			
— значень	8 384	11 005	31,26
— відтінків значень	2 122	2 616	23,28
Ілюстрації	15 959	33 726	111,32
Усталені словосполучення, у т. ч.:	1 340	737	-44,93
— стійкі словосполучення	871	136	-84,50
— еквіваленти слів	0	38	–
— термінологічні словосполучення	71	98	39,44
— фразеологізми	398	465	16,83

Із табл. 3 видно, що обсяг реєстру діапазону **ПДКЇСА – ПОКІРНО** у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 збільшився, як і в попередньому 12-му томі, майже в 1,36 раза, загальний обсяг і кількість ілюстрацій – відповідно у 1,99 і 2,11 раза. Як і в першому – дванадцятому томах, у тринадцятому томі СУМ-20 помітне зростання кількості термінологічних словосполучень (майже в 1,4 раза) і фразеологізмів (майже в 1,17 раза), частково – за рахунок перекваліфікування типу словосполучень.

Загальне скорочення кількості стійких словосполучень у 13-му томі СУМ-20, порівняно зі Словником української

¹ Ідеться про другу редакцію Словника. Першу його редакцію, як зазначалося в Передмові до першого тому СУМ-20, було здійснено в період 2002–2007 рр.

² Словник української мови в 11 томах. — К.: Наук. думка, 1970–1980.

мови в 11 томах, пояснюється, зокрема, іншими правилами подання словосполучень у СУМ-20. У СУМ-11 значна частина словосполучень була подана в прикметникових статтях. Згідно з Головними засадами укладання Словника української мови у 20 томах (див. СУМ-20, т. 1, с. 24–26), опорними компонентами подібних словосполучень є іменники, відповідні словникові статті яких часто належать до інших томів. Крім того, численні словосполучення, тотожні за семантикою, але з варіативним компонентним складом, які в СУМ-11 були розроблені як окремі фразеологічні одиниці, відповідно до правил укладання СУМ-20 подані як варіанти одного фразеологізму.

Табл. 4 містить порівняльні статистичні дані СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону А – **ПОКІРНО**:

Таблиця 4

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення в СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	82 875	127 716	54,11
Знаки в словникових статтях	29512375	59 419 898	101,34
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	120 413	176 556	46,63
— значень	100 199	149 310	49,01
— відгінків значень	20 214	27 246	34,79
Ілюстрації	186 355	422 009	126,46
Усталені словосполучення, у т. ч.:	13 713	26 040	89,89
— стійкі словосполучення	9 124	5 318	-41,71
— еквіваленти слів	0	635	-
— термінологічні словосполучення	922	4 819	422,67
— фразеологізми	3 667	15 270	316,42

В укладанні тринадцятого тому СУМ-20 взяли участь: В. В. Чумак (підкуса – підкушувати, пітканий – пластунський, погода – погулати), К. В. Брітікова (підлабуза – підневільно, пововтузитися – погавкувати, подавальний – по-дитячому), В. В. Сивокозова (піднесений – підждати, плив – плутонічний, підих – подрукувати), Л. Л. Шевченко (підбзра – підрешіток, повільненський – повнякі, подра –

пожилічка), А. В. Карнаух (підрив – підсмілюватися, побежанин – по-братьському, пожимання – позакопуватися), Л. М. Томіленко (підсніговий – підчуватися, побренькати – повертатися², позакореневий – позатуплітатися), Л. В. Оліфіренко (підфарбований – піночка, повертати – повипливати, позатягати – позиція), Г. М. Ярун (пінта – пітися, погаданий – поговорювати, позичайло – пожитися), І. М. Кондрачук (плат – плеяда), І. В. Шевченко (плутощі – поберегтися), А. П. Загнітко (повиплігувати – повікувати, поїзд – покірно). Термінологічну лексику опрацювала Л. О. Симоненко, усталені словосполучення – В. М. Білоноженко і В. О. Винник. Керівник колективу укладачів і науковий редактор тринадцятого тому – І. В. Шевченко. Наукові консультанти тринадцятого тому – академік НАН України С. Я. Єрмоленко і член-кореспондент НАН України О. О. Тараненко. Рецензент тринадцятого тому – А. А. Лучик. Редагування тому виконали Л. М. Кудрявкіна і Н. В. Щербакова. Технологічну підтримку Віртуальної лексикографічної лабораторії «Словник української мови» здійснювали М. В. Надутенко, К. М. Якименко, І. М. Кондрачук, М. М. Яблочков. Показчик словосполучень до тринадцятого тому сформувала І. В. Остапова. Комп'ютерну верстку здійснили І. М. Кондрачук, М. Ю. Кригін та І. В. Остапова. Менеджери тринадцятого тому – М. Ю. Кригін, Ю. В. Леонтєв і В. В. Манак (планування і контроль робіт, розроблення технологічних схем, організація робіт із розроблення та проведення автоматизованого тестування лексикографічної бази даних СУМ-20). Науковий керівник проекту «Словник української мови у 20 томах», голова редакційної колегії – академік НАН України В. А. Широков.

Під час роботи над тринадцятим томом СУМ-20 його текстово-ілюстративну базу було розширено за рахунок уведення до списку джерел таких авторів:

Марійка Підгірянка

С. Писаревський.

Крім того, додано такі переклади:

Р. Доценко, пер. з тв. Р. Стівенсона

М. Драй-Хмара, пер. з тв. М. Лермонтова

Л. Кононович, пер. з тв. А. Дюма

Ю. Лісняк, пер. з тв. Дж. К. Джерома

М. Пінчевський, пер. з тв. Дж. Лондона

А. Содомора, пер. з тв. Лукреція

І. Франко, пер. з тв. Апулея

І. Франко, пер. з тв. А. Франса.